

Yazılar:

GRA FİK ER LER MES LEK KUR ULU Ş U
Gazeteciler Sitesi, Hikaye Sokak 7/1, Esentepe 80300, İstanbul Tel. 174 15 80

3. AIGA Konferansı

Patrick Coyne,
(Communication Arts,
Ocak/Şubat 1990)

Çeviri: Mine Haydaroglu

Amerikan Grafik Sanatları Enstitüsü'nün (AIGA) 5-8 Ekim'de San Antonio'da gerçekleştirdiği III. Uluslararası Konferansının konusu "Tehlikeli Fikirler"di. Konferansa katılan 1200 kişiye sunulan fikirlerin çoğu tehlikeli olmasa da birçok ilginç konu tartışıldı. 1987'de San Francisco'da gerçekleştirilen bir önceki AIGA konferansından çok daha verimli geçti.

Konferansı yöneten New York'lu tasarımcılar Milton Glaser ve Tibor Kalman programda şunu açıklamışlardı: "Neden tehlikeli? Alternatifini düşünün bir kere. Ne olduğunu hepimiz çok iyi biliyoruz: tasarımcılarla müşteriler arasındaki çalışma birliğini bozan, eş-görünürlük eş-seslilik, eş-düşünürlük hastalığı... Durup düşünme zamanı geldi artık. Neden bütün logolar birbirine benziyor? Neden yeni paketleme tasarımları eskilerinin görünümünde? Neden herkes broşürlere alıştırdı? Neden tasarım yıllıklarında bariz bir çoğalma var? Neden insanlar sonuç yerine araçlara aşık? Neden tasarımcılarla müşteriler arasındaki fark anlaşılmıyor? Bizim profesyonel olmamızın nedeni gerçekten nedir?"

San Francisco'daki konferans sırasında en iyi fikir alışverişi aralarda ve yemeklerde küçük gruplar arasında gerçekleşmişti. Bu tecrübe gözönünde bulundurularak III. konferansa katılanların üç kategoriden sunular seçmeleri ve dolayısıyla kendi konferanslarını yaratmaları sağlandı. Genel oturumlar sabahları ve tüm katılımcıları alabilen büyük bir tiyatrodan gerçekleştirildi. Öğleden sonraları, daha küçük toplantı odalarında sabah sunulan fikirleri tartışmak üzere daha küçük toplantılar düzenlendi. Akşam toplantıları ise 25 kişilik konuşmacı, panelist, AIGA ödül sahipleri ve grafik tasarımının tanınmış isimlerini içeren gruplarla

gerçekleştirildi. Konuşmalara az sayıda kişinin katılmasına izin verildiği için, daha popüler olan konuşmacılar için yerler Perşembe günkü açılış seremonilerinden önce ayrıldı.

Bu AIGA ödüllerinin 67. yıldönümüydü. Ödül sahipleri tasarımcı George Tscherny ve CBS'in 1940-59 arası sanat yönetmeni ve CBS'in logosunun tasarımcısı merhum William Golden'dı. Tasarım önderliği ödülü ise New York Times'a verildi.

Ödül töreni slayt projeksiyonlarında meydana gelen ve tüm konferans boyunca herkesi rahatsız eden bir teknik arızayla başladı. Jack Summerford'un bildirileri "hevesiz" bir uzaktan kumanda ünitesi yüzünden yavaşlatıldı. Jack'in yorumu şu oldu: "Sanırım şu anda San Antonio'daki tüm garaj kapılarını açtım."

Daha tehlikeli fikirlerden biri açılış töreninde herkesin kendi isimlerindeki harf numarasıyla eşit numaralı masalarda oturtulmalarıydı. Karım Stephanie ve ben aynı soyadı taşımadığımızdan dolayı birbirimizi zıt köşelerde oturur bulduk.

Hunter College'da İletişim Bölümü Başkanı ve Profesörü, ve City University of New York'da Sosyoloji Profesörü Stuart Ewen ana konuşmayı yaptı. Slayt sorunlarından dolayı hatalı birkaç açılışın peşinden Ewen konuşmasında çağdaş yaşamda imajların önemini, imajları geliştiren güçleri ve imajların sessiz fakat dürtücü dilini tartıştı. "Ticari imajlar çoğunlukla kurumların öncelik tanıdıklarını iletir ve irdeler. Bunlarsa insancıl değildir ve çevre açısından da zararlıdır. Tasarım mesleğindeki tasarımcıların çağdaş toplum üzerindeki önemini, oynadığı rolü iyi bilmeli ve buna göre hareket etmelidirler. Modern hayalleri üretmekte tasarımın gücü bir veridir; buna göre gelecekteki tasarım ajandaları için fikir üretilmelidir.

San Francisco konferansında büyük hayal kırıklığı yaratan konulardan biri bilgisayarla tasarım üzerine yapılan toplantı olmuştu. Bir grup konuşmacı izleyenlerle hiçbir diyalog kurmadan sunularını okumuşlardı.

Bu konferansta ise bilgisayarda

resim ve sözcük üretimini, resim ve sözcük manipülasyonunu ve "hardcopy" üretimini sergilemek amacıyla, bölmeleri olan büyük bir toplantı odası ayrıldı. Her bölümde "hardware" ve "software"nin izleyicilere tanıtılabileceği standlar bulunduruldu. Bu doğrudan iletişim konusunda gördüğüm en başarılı örnek oldu. Üç günlük konferans sırasında bütün gün açıldı. Cumartesi toplantıları, Los Angeles'li İdare ve Pazarlama Uzmanı ve Aspen Tasarım Konferansları müdavimlerinden Jivan Tabibian'ın yaptığı açılış konuşmasıyla başladı. Tabibian'ın konuşması kurum içinde demokrasi konusuyla ilgiliydi: "Amerikan toplumunun en büyük kurumları olan şirketlerin, tüm politik ve diğer değerlerin demokratik olduğu ilan edilen bir kültürde, demokratik olmayan değerleri gütmeleri konusunda ne düşünüyor? Reklamcılık, bir imaj satımı ve bir imajlar aracılığıyla satım olması nedeniyle, demokratik kapitalizm mitosunun yaratımı ve sürekliliği konusunda çok kritik bir yer tutar."

Alman tasarımcı Erik Spiekermann'ın slayt sunusu, Amerikan toplumunun diğer kültürler üzerindeki etkisini Almanya'daki Amerikan ikonalarını örnek alarak gösteriyordu. "Eğer televizyon bizim dünya görüşümüzü belirliyorsa o zaman hepimiz Manhattan ve Malibu Plajı arasında bir yerde yaşıyoruz. Amerikan giyiyoruz, içiyoruz, muhakkak Amerikan sigaraları içiyoruz, ve eğer Gorbacov ormanlarımızı dolduran o silahları ortadan kaldıramazsa Amerikan'dan boğulacağız da." En beğenilen konuşmalardan birini Paul Saffo verdi. Saffo, Fortune 100 şirketlerinin ve hükümet kuruluşlarının uzun vadeli planlamaları ve gelecek önerileri konusunda danışmanlık sağlayan bir kurum olan Institute of Future'da (Menlo Park, Kaliforniya'da) araştırmacı. Saffo'nun konuşması tasarım mesleğinde elektronik devrimin yarattığı/yaratacağı etki üzerineydi. "Değişimin yeni bir haber olmadığı görülüyor. Artık norm. Üstelik değişim, uçlarda birikim/tıkanıklık yaratıyor. Bu da benim mesleğimde daha da büyük bir değişimin ileride bizi beklediğinin göstergesidir.

"Şimdi bizim yaptığımız yeni olanaklarla, teknik gelişmelerle, eski rolleri değiştirmek. Bu çok büyük bir değişime neden olacak. Şimdi yapılması gereken mesleğinizi insan yeteneğine gereksiz kılmak değil, çalışmalarınızda sürekli olarak yeni olanakları kullanmak ve yeni yetenekler edindirmek. Karşılaşılan sorun iş bulmak değil. Aldığınız,

almak zorunluluğunu hissettiğiniz bir sürü kurs arasında zaman bulma ve hangi yeni sistemi almanız gerektiği sorunu... Bilgisayar sisteminiz antika olmadan önce ondan en iyi şekilde nasıl yararlanabilirsiniz?

"İyi haber şu: enformasyonda her yenilik, işi daha karışık hale getiriyor. Bu karışıklık, araştırmak isteyenler için yeni roller, yeni olasılıklar ve enformasyon zincirinde yeni bölümler açıyor. "Bir diğer konu sosyal ve ekonomik krizlerle ilgili. Enformasyon teknolojisi devrimlerin malzemesidir. Bununla Apple'in her yıl reklamını yaptığı "kucaklanıyor" devrimlerden bahsetmiyorum. Gerçek devrimlerden söz ediyorum. Fax ve E-Mail, Çin'deki devrimci gençlerin araçlarıydı bu yıl. Kitap bile düzeni bozan devrimci bir araç olabiliyor. Salman Rushdie'ye bir sorun.

"McLuhan, teknolojinin dünyayı bir global köye çevireceğini söylemişti. Evet ama, sadece yarı-doğru bildi. Biz ulusal sınırları ortadan kaldırıyoruz, ama bu arada etnik ve kültürel kimliklerin ortaya çıkmasına neden oluyoruz. Dağınık grupların teknolojiyle ilişkili kalması için birçok global köyümüz var.

"Bir enformasyon şoku bile görebiliriz. Enformasyon-destekli bir zenginliğin ve iktidarın global olarak yeniden düzenlenmesini... Bence borsamızdaki son kriz bunun göstergelerinden...

"Değişim yavaş gerçekleşmez, başlaması uzun zaman alır. Biz sürekli olarak kültürümüzdeki değişimlerin kısa dönem etkilerini abartıyoruz. Eğer gerçekleşmezse de uzun-dönem etkilerini küçümsüyoruz. Bu benim makro-miyopluk dediğim birşey. Diyorsunuz ki '1980'in başlarında her evde bir bilgisayar olacak' Evet, '85'de, '86'da, '87'de gerçekleşmedi bu. Ama '88 ve '89'da birden herkes Nintendo makineler alır oldu.

"Değişimin oranı 1500'den bu yana pek değişmemiş. Hâlâ, yeni bir fikrin kültüre tamamiyle yerleşmesi için ortalama 30 yıl, bir buçuk nesil geçmesi gerekiyor. Çünkü teknoloji değişimi sürdüren şey değil. Teknoloji, değişim-

Bu ve bunun gibi çeşitli yaka rozetleri, ziyaretçilerin konferansın başarısı üzerine kimi tebrik edebileceklerini ya da kime öğüt vereceklerini bilebilirler diye Jack Summerford tarafından gerçekleştirildi.

me sadece yolaçar. Değişim bizim kültürel tepkimiz ve teknolojilere toplu tepkilerimizle sürebilir. Bu nedenle teknoloji ancak düşünce ve alışkanlık hızında gelişir. Elektroniklerin devrelerde akışı hızında değil yani.

“Değişimin bu kadar uzun zaman almasının nedenlerinden biri tutarlı bir düzenin yerleşmiş olmasından. Bilim adamları genellikle geliştirdikleri teknolojilerin nasıl uygulanacağı konusunda hiçbir ipucu göremezler. Örneğin, Graham Bell telefonun bizim radyo yayını (broadcast) diyeceğimiz birşey olacağını sanıyordu. Guttenberg elyazmalarını kopya edenlerin işini hafifletmek isterken farkında olmadan matbaa makinasını keşfetmişti. “Bizim beklentilerimiz teknolojik değişimin doğasına kültürel bir sapkınlık ekliyor. Birçok gelecekle ilgili düşünceler beklendiği şekilde gelip geçmiyor. Uçaklar yapılmadan çok önce kendi kafamızda uçuyorduk; hayal edilen, beklenen şey de kişisel ulaşımdı.

“Şimdi sormamız gereken grafik tasarımında yayıncılığın geleceğini bugün nasıl yanlış algıladığımız. Önyargılarımızın sonuçlarından biri yeni icatların kullanım açısından çok fazla değişik ve gizemli olması. Biz bunları ya görmezlikten geliyoruz ya da gereksiz işlerde kullanıyoruz. Ve bu yeni aletlerden kolektif bir anlam çıkarabilmek için kullanıcılar uğraşmak zorunda kalıyorlar. İcattan sonra yeniliğin oluşması için bir onyıla kadar geçmesi gerektiği görülüyor. Teknolojilerimizi rafine etmek bazen çok uzun zaman alıyor. Tamamlanmamış bir teknolojinin kültürümüzün bir ürünü olarak süregelen hayret verici.”

Aynı gün daha geç bir saatte Paula Scher CBS Records’un sanat bölümünün tarihini vermeye çalıştı; ancak tarihler, çeşitli yaratımlar ve bölüm yapısı konusunda eski sanat yönetmenleriyle ayrılıklar ortaya çıktı. Sonuç eğlendiriciydi, kafa karıştırıcı olduğu kadar; çünkü bir yönetmenin söylediği bir başkası tarafından hemen reddediliyordu.

Öğle yemeğinden sonra, **Metro-polis’e** dışardan yazan Karrie Jacobs’in “Atılabilirlik: Grafik Tasarımı, Üslup, Ürün ve Yaşam” adlı sunusu dinlendi. Jacobs’in tezi bizim kültürümüzde yeniyenelen düşkünlük ve bunun sonucu yaratılan “çöp” ve çevresel sorundan sorumlu oluşumuz üzerine kuruluydu.

“Bence, sık yapılan birşey tasarımcılarımızın sosyal ve politik mesajlar vermesi gereken grafik tasarım yapmak zorunda kaldıklarında “dokunma-elleme yöntemi”ni ya da kurumları andıran simgeler kullanmaları. Tekrar

tekrar kullanılan bir simge sosyal bir soruna kurumsal bir çözüm bulacak bir kurum ikonası oluyor. Belki de yeni çevreci akım bazı yeni simgelere ihtiyaç duyuyor. Bir kurum kimliği şirketinden çıkmışa benzemeyen simgelere... Aranılan simgeler, değişimler kadar radikal olanlar... “Yeni” oluş ne derece önemli? Üslup değişikliği ne derece önemli? Ben ekonomik açıdan konuşmuyorum. Kişisel düşünceyle, entellektüel açıdan ve duygularıma dayanarak konuşuyorum.

“Üslup konusunda çok düşünüyorum. Ne olduğu ve önemi hakkında. Üslubu içerikten ayırmakta güçlük çekiyorum. Tabii, içerik olmadığında üslubun işe yaramadığı malûm. Ama sadece içeriğin olup ve üslubun olmaması da başarısızlıktır. İkisi de olduğu zaman ise birinden diğerini ayırdetmek, birinin nerede bitip diğerinin nerede başladığını bulmak da zorlaşıyor.

“Belki de ben herşeyi ters anlıyorum. Belki de önemli olan üslup değişikliğinin “çöp” yarattığı değil. Belki de çöp üslup değişikliğine yer açıyor. Kendine özgü bir üslubu olan çöp yaratımı yaratıcı sürecin bir parçasıdır. Bize nefes alma olanağı sağlar. Gerçek çöp üretimi ise bize nefes almamız için hiç yer bırakmıyor.

“Tekrar tekrar kullanılabilir ürünler için pazar yaratmak ne kadar önemliyse kâğıtları boğçalayıp kaldırım kenarına koymak da önemli. Belki de çevreciliği sadece bir üslup olmaktan çıkarmak için üslubu kullanacak kadar akıllı olmak bu.

“Sadece şunu anlayın ki üslubu olan çöp-üretimi hakkı çok önemli. Bence hiçbirimiz bu olmadan yaratıcı olamayız. İşte bu nedenle ürettiğimiz gerçek çöprü azaltma ve bununla başetme konusunda çok daha akıllıca davranmalıyız.”

Daha fazla ilgi çeken toplantılardan biri 1990’larda yazı karakteri tasarımı üzerineydi. Neville Brody, Erik Spiekermann ve Adobe’un Yazı Karakteri Tasarımı Yönetmeni Sumner Stone önümüzdeki yıllardan ne bekleyebileceğimize dair zor sorunun kendilerine düşündürttüklerini anlattılar.

Stone “Çok daha büyük ve geniş bir grup insan tipografi konusunda karar verebilecek,” dedi. “1990’larda ve sonrasında Asya tipografisine eskisine göre çok daha fazla dikkat ve önem gösterilecek ve ‘ideographic’ (ideolojik grafik) tipografi bizim için çok zengin bir ilgi ve ilham kaynağı olacak.”

Brody “Bence yazı karakteri olmayacak” dedi. “Bence herkesin evde bir Mac’i olacak. Çok

daha fazla kişi yazı karakteri tasarımı yapacak ve tipografi o denli kişiselleşecek ki belki ancak çok yakınlarımız anlayabilecekler. Yazı karakteri tasarımcılarına niye ihtiyacımız var ki? Doğadan olanın tasarıma ihtiyacı yoktur ki. Zaten oradadır.

“Helvetica şunu dedi, Baskerville bizim klasik olduğumuzu söylüyor” filan demek yerine bence yazı karakterinin esnekliğini ve daha çok ifadeli olmasını sağlamalıyız. Yazı karakteri süpermarketinize gidip ‘Evet, bugün yumurtamda biraz Baskerville biraz da Helvetica canım çekiyor’ deyip sonra evde bundan bir yemek çıkarmaya uğraşmak iyi birşey değil.”

Konunun daha hafif bir yönüyle ilgili, esprili bir sunu da Vignelli Associates’in Grafik Tasarım Yardımcı Başkanı Michael Bierut’dan geldi: “Zengin ve Ünlü Grafik Tasarımcılarının Yaşam Tarzları”. Birkaçyüz tasarımcıdan kendilerinin en titizlendikleri ve üstüne düştükleri objelerinin slaytları istenmişti. Sonuçlar sürprizsiz olduysa da eğlendirdi. Slayt sorunları yüzünden giriş konuşması yarıda kesildi. Robert Miles Runyan, Jack Summerford ve Dan Friedman kendi evlerinin slaytlarını gösterdiler. Runyan’ın evi, yaşam boyu koleksiyonculuğunun sonucu, yaşayan bir sanat, heykel, oyuncak ve hatıra eşyaları müzesine dönüşmüş. Slaytlar önceden ısıtılmadığı için, fazlalaşan buğu faktörü seyredenlere Runyan’ın evinin gözlerinin önünde yandığı izlenimini yarattı. Birkaç kişinin hiç düz bir yüzeyi olmayan böyle bir evde nasıl toz alınabileceğini sorduklarına kulak misafiri oldum, ancak kimse bunu Runyan’a sunusu sırasında sormadı. Cumartesi toplantıları Rick Vermeulen ve Hollanda şirketi Hard Werken’den Gerard Hadders’le başladı. Herkesten çok onların sunusu “göster ve anlat”a yakındı; tasarıma yaklaşımları konferansa katılanların çoğundan farklı da olsa. “Tasarım işinde iyi çalışabilmek için ironiyi anlamamız gerekir. Çok kişi kendini fazla ciddiye alıyor hem para konusunda, hem de çalışmalarının içeriği konusunda. Yaptığınızı çok ciddiye alabilirsiniz, ama bu amaçlarınızla, yöntemizle ilgilidir. Hiçbir tek parça kutsal değildir, çünkü o içinde yaşanan anın bir ürünüdür.” Neville Brody ve Tibor Kalman tasarımcıların sıkıcı ve homojen iş çıkarmaları konusunda bir multi-medya gösteri sundular. Tibor “Global köy global bir ‘mall’ (standardize edilmiş alışveriş merkezi) oldu” dedi. “İnandırma ve Propoganda” adlı bizim görsel imajlardan ne kadar etkilendiğimiz konusunda

Açılış gecesinde bir görüntü

daha önemli bir tartışma Dugald Stermer tarafından yönetildi. Dugald’in dediği gibi “Propaganda düşmanlarımızın yaptığıdır. Biz ise bilgi veriyor ve eğitiyoruz”. Program, katılanların “yaşamlarında çok etkisi olmuş” dialardan seçilmiş bir hızlı dia gösterimiyle başladı. İkinci yarı, tasarımcı Sheila Levrant de Bretteville ve kâr gütmeyen bir medya-ajansı olan Public Media Center’in yöneticisi Herbert Chao Gunther’in kamusal projelerinin tarihçeleri üzerineydi. Steven Heller önemli görsel imajların tarihçelerini açıklayan bir giriş sundu. Öğle yemeğinden önceki son sunu “Etki, Kopyalama ve Çalma” üzerineydi. Milton Glaser ve Jim McMullan çalmayla etkilene arasındaki ince çizgiyi bulma sorununu tartıştılar. Birşey ne zaman uygun olarak ödünç alınmıştır, ne zaman çalınmıştır? Katılanlar çalma ve etkileneyle ilgili örnekler vermeye ve bu örnekler konusunda bir oy seçimine katılmaya çağrıldılar. Glaser oyları açıkladı ama çok bariz birkaç örnek dışında sonuca varılamadı.

Cumartesi aynı zamanda San Antonio’da yılın en yağmurlu günü oldu, neyseki bulutlar kentin Mercado’sunda gerçekleştirilen açık hava partisinden önce açıldı. Ülkenin her bir yanından gelen misafir sanatçılarla birlikte Dallas’lı Fabolous Fuzz Band 4 saat boyunca dans müziği çaldı. Pazar günü son iki toplantıda meslek ahlakı ve tasarımda iş bulma konuları tartışıldı. Columbia University Graduate School’da Broadcast Journalism (Basın ve Yayıncılık/Gazetecilik) Emeritus Profesörü Fred Friendly’nin yönettiği yuvarlak masa toplantısında grafik tasarımında ahlaki çıkmazları içeren olası bir senaryo tartışıldı. Tasarımcı D.K. Holland ve Citicorp Institute’un Başkanı Yardımcısı ve Pazarlama Müdürü Jane Shannon, Citicorp tarafından geliştirilen ve 40,000 çalışanınca kullanılan bir ahlak oyununu sundular. Bu toplantıda tasarım okullarında ve AIGA meclislerinde kullanılmak üzere bir oyunun hazırlanmasını isteyen grafik tasarımcılarına gerçek-yaşam ikilemleri tanıtılmaya çalışıldı.

Konferansta çözümler bulunmasından çok sorular soruldu; fakat ahlaki ve estetik tartışmaların sırf sayısı bile bu konferansı şimdiye kadar yapılanların en başarılısı yaptı.

Stuart Ewen: “Modern anlamda ilk tasarım alanı oluşturulduğunda tasarımcılar toplumsal konularla gerçekten ilgiliydiler. Tasarımı tarihsel bir hiyerarşi ve toplumsal eşitsizlik olarak sorgulayacak birşey olarak görüyorlardı. Tasarımın toplumsal bir görüş olmaktan çıkıp bir alım satım aracı olmaya dönüşmesiyle, tasarımın düşünce üreten birşey olduğu ve üretilen düşünceler, tasarımıyla ilgili kişilerin belleğinden silindi.

Tasarım eğitiminde tasarım tarihi toplumsal bir olay olarak tanıtılmıyor. Öğrencilere tasarım gelenekleri tanıtılıyor ama bu gelenekleri üreten toplumsal gerçeklerden, toplumsal gerçeklerin estetiği nasıl etkilediğinden yeterince bahsedilmiyor.

Paul Saffo: “Kişisel bilgisayar (PC) bir geçici teknoloji ürünüdür. Atsız bir atarabasıdır. Gelecek onyıının sonuna kadar ortadan kalkacaktır.

Sanırım iki devrim arasındayız. Biri, 400 senelik baskı teknolojisi. Henüz bitmemiş. Diğer elektronik devrim. Çok sözedilmesi-ne rağmen henüz tam geliştirilmemiş. Gelecekte ne olacağı çok belirsiz.

Bir diğer önemli konu da enforsasyon fazlalığı. Estetiğin boğduğu bir dönem değil, ama biz Laserçıkışları ve diğer araçlarla aşırı miktarda entelektüel fazlalık yaratıyoruz. Üstelik bu enforsasyon abartısı üzerinde yepyeni bir endüstri geliştiriliyor.

Karrie Jacobs: “Yaptığınız herşey çöp. Kitap ve plak kapağı tasarımları dışında tasarladığınız herşey atılmaya mahkûm.

İkinci bir yol atılabilirlik çeşitleriyle ilgili. Üslûp en atılabilir şey. Grafik tasarım en çok yeni üslûplar yaratmakta kullanılıyor. Burası bir içerik ülkesiydi, şimdi üslûp ülkesi oldu. Belki yaşadığımız çağa en uygun isim “Üslûp Çağı.”

Erik Spiekermann: 20 ya da 30 yıl sonra yazı karakteri hâlâ olacak mı? Öyle bir nesil olacak ki bildikleri sadece Mac... Bu onların dünyayı algılayışlarını son derece etkileyecek. Niye Baskerville'i sorsunlar ki? Onlar için bu bizim ata binmemiz gibi birşey olacak. İki nesil içerisinde attan hızlı arabalara geçildi. 20 yıl içerisinde hepimizin yazı karakteri tasarımcısı olacağımızı söylemiyorum. Ben ce olmayacağız. Yazı karakteri her zaman olacak, ama şu anda gelecekle ilgili olarak tek bildiğimiz bizden ilerde olduğu.”●

SITE (Ufkun Yirmi Yılı)

Leslie Sherr,
(Graphis, Mayıs/Haziran 1990)

Çeviri: Hakan Öneş

Bu Mayıs, mimar, tasarımcı, sanatçı ve teknisyenlerden oluşan özgün disiplinlerarası SITE grubunun kuruluşunun yirminci yılı. Yıldönümü şu anki çalışmalarının tümünün sürdüğü dış ülkelerde hayli yoğun kutlanıyor.

1970'lerden bugüne kadarki çalışmalarıyla ilgili çizim ve maketlerden oluşan bir sergi geçen bahar Paris'te açıldı ve o günden bugüne Floransa, Lyon, Napoli ve nihayet Eylül ayında Fiera de Milano'da sergilenmek üzere Milano'ya taşındı. SITE üzerine bir monograf olan James Wines'in **De-Architecture**'ının Rizzoli International tarafından yayımlanmasının yanı sıra Avrupa'daki sergilere paralel olarak iki de müze kataloğu hazırlandı. Mimari ve çevresel tasarıma getirdikleri radikal ve geniş ufuklu yaklaşımla “alkışlanan” SITE, mimari ve sanat arasındaki ayırma meydan okuyan bir avuç mimarın en iyi örneği. Bugüne kadarki en büyük katkıları belki de mimarinin en eski meskenlerimize dek uzanan derin psikolojik bağlantılar taşıdığının ve bu yüzden sanatların en kamusal olduğunun altını yeniden çizmeleri... Mimari tasarıma egemen ana akımdan tümüyle farklı bir yaklaşımla SITE yapıları birer fikir, ikona, sanat eseri olarak görüyor. Şöyle yazıyor kitabı **De-Architecture**'da James Wines: “Yapılar herkesin günlük yaşamının temel ama çoğunlukla gözardı edilen bir parçasıdır. Heryerde ve her an varoluşları onları toplumun değer ve motivasyonlarını taşıyan ideal araçlar kılmalı aslında; ama tasarımcılar tarafından nadiren böyle ele alınıyorlar. Çok düzeyli çağrışımlar nosyonu, onlar tarafından biçimci ilkeler sanatı olarak gördükleri mimarinin ana misyonuna aykırı bulunduğu için inkâr ediliyor”. SITE mimariye tekrar içerik ve anlam kazandırıyor, yapıları seslerini iade ediyor. SITE stüdyosu ve ofisleri Louis Sullivan mimarisinin Manhattan'daki tek örneği Bayard-Condict binasının ikinci katında. Binanın süslü cephesi, SITE'in “loft”u renove ettiği zaman titizlikle yeniden kurduğu Sullivan'ın 1898 tarihli özgün dekoratif ayrıntılarının ipuçlarını veriyor. Ve maa-lesef bu özgün ayrıntıları içeren tek kat onlarınki. Ofis alanlarında ışık ve gölge birbirine eklenmiş gibi. Ağaç gövdeleri gibi dev sütunlara rağmen şeffaflık hakim. Duvarlar duvar gibi de-

Bir apartman projesi.

ğil, tellerle örülmüş. Burada özel ve kamusal alanlar bir ağı andırıyor ve “duvarların ötesine bakabilmenin coşkusunu hissediyorsunuz”.

Projelerinin çoğu gibi SITE'in tarihi de çevresel tasarımdan gitgide mimariye kayan bir değişim geçirdi. Firma, sanatsal açıdan son derece hareketli bir dönemde, 1970 yılında James Wines ve Alison Sky tarafından kuruldu. İki yıl sonra da işin “business” kısmını ve pazarlamayı idare etmek için Michael Stone katıldı aralarına. Mimar Josh Weinstein ise yedi yıldır onlarla birlikte. James Wines'in içindeki çağdaş göçebe her zamanki gibi kıpır kıpır. “Durmaksızın seyahat ettim. Kendimi tek bir kültüre bağlı hissetmedim ve uyamayacağımı, anlayamayacağımı düşündüğüm hiçbir yer olmadı”. Uzun boylu, sakallı, alışılmadık derecede açık, doğuştan meraklı ve kocaman bir gülüşü var. Yirmi-dört kişilik bir aileyi doyurabilecek uzun bir tahta masanın bir ucunda otururken onu düşünüyorum. Kürkü içinde bir sürü köpeği idare eden bir avcı olarak, bir vahanın palmyeleri arasından beliren beyazlara bürünmüş bir arap olarak, Afrika sahillerinden açılmakta olan bir yelkenlinin dümeninde... Oysa bütün bu çağrışımların geçiciliğine karşın Wines binalarını, Bernini ya da Le Corbusier'nin yapabileceği gibi bilinçli bir süreklilikle inşa ediyor. Frank Lloyd Wright, Olmstead ve aralarında neredeyse mistik bir bağ olduğunu itiraf ettiği Louis Sullivan gibi Wines da Oak Park, Illinois'den geliyor. Kariyerinin başlarında on yılını bir heykeltraş olarak Roma'da geçirmiş. Daha sonraları heykelin çok kısıtlayıcı olduğu düşüncesine varmasına karşın kent, üzerinde silinemez bir iz bırakmış: “Rönesans'da ya da Barok dönemde kimse bir mimar veya heykeltraş değildi. İşleri herşeyi kapsıyordu. Sanatçı, çevresel tasarımcı ve bü-tünsel bir olayın yaratıcısıydılar. Herşeyin birden tasarlanması

fikri beni büyülüyordu. Binalar içi boş geometrik nesneler değil, birer ikonaydılar. Birşey söylüyorlardı. Kültürel duruma bağlıydılar. İkonografi herkes için aşına idi. İşin felsefi kısmına bakılırsa; bana yirminci yüzyılda iletişimsel bir ikonografiyi nasıl yaratacağımı sorarsanız, olası yanıtlardan en önde geleni psikoloji olur. Dinsel veya politik ikonalarla uğraşamazsınız belki ama Sürrealizm veya Dadaizm' de olduğu gibi psikolojik olanlarla uğraşabilirsiniz”.

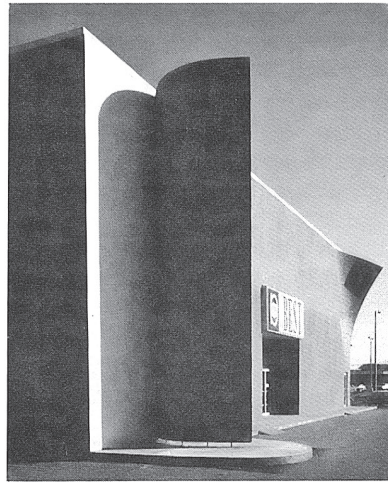
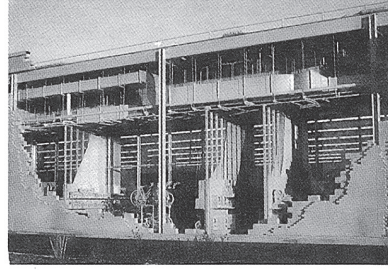
Gene de polemiksel söylemiyle, akımları belirdikleri anda deşifre etmesiyle övünen; kültürel tarihçileri sanatçılar olarak kabul eden bir dönemde, nasıl oluyor da mimarlık diğer sanatların araştırdığı konulara değinmiyor? Nasıl oluyor da mimarlık çağdaş yaşamın karmaşıklığını ancak şimdi irdeliyor? “Mimarî gecikmeli bir süreçtir. Sinema, tiyatro, yazılı ve görsel sanatlar; bunlar daha hızlı, daha akıcı sanat biçimleridir, onları gerçekleştirmek daha az süre ister. Bir bina için olduğu gibi büyük komite onayları gerekmez onlar için. Şu anda üstünde çalıştığımız yankı bekleyen çalışmalarımızın tamamı 1992 yılında tamamlanacak. Bizim için şimdiden bittiler oysa ki. Yani gecikmeli bir tepki alacağız. 30'lardan sonra bir katılık oluştu. Kurallar ortaya çıktı. Mimarlar hayalgücü en zengin insanlar değiller; mimarlar genellikle sanatçı değiller. Mimari genel anlamda bir sanat biçimi değil, ancak özel durumlarda öyle. Mimari hakkında temelden farklı bir şekilde düşünmeye başlamalıyız. Mimariyi gerçekten bir sanat olarak ele almak, sanatın tüm sorumluluklarını da beraberce getiriyor. Kendine saygısı olan hiçbir oyun yazarı, oturup Manhattan'ın göbeğine dikilen bazı binalar kadar kötü birşey yazmaz. Fikirden o kadar yoksunlar ki! Çoğu mimar için konu ‘şu biçim mi, bu biçim mi; şimdi şunun tepesini keseyim; bir önceki camdandı, bunu da mermerden yapayım’ Hepsisi malzeme, biçim ve yapı ile ilgili kararlar. İnsanları gerçekten etkileyen ve ilgilendirenle, yani fikirlerle ilgili kararlar değil”.

Ona binaların zaman içinde nasıl anlam kazandıklarını sordugumda şöyle cevap verdi: “Farkında olsanız da olmasanız da mimari ile psikolojik bir bağlantınız vardır ve bu bağ %90 olumsuzluk, uzaklık ve yabancılaşmışlıktır. Mimarinin yalnızca bir biçim sanatı olduğunu düşünürseniz onun gerçek etkisini çok büyük oranda kısıtlamış olursunuz çünkü yüzyıllar boyunca bundan fazlası olmuştur. Büyük, tarihi bir binayı düşündüğünüzde, onu hatırlamanızın

nedeni ikonik bir ifadesi olması, tarih içinde belli bir an için yapılmış olmasıdır. Ama binalar zamanlarını aşarlar çünkü insanlığın durumuyla ilgilidirler”.

Bu ışık altında incelendiğinde, mimarî bir dizi yeni mecburiyet yükleniyor, hatta insanoğlu ve zamanı tutkusu haline getiren yepyeni bir tür “mahremiyet” kazanıyor. Yüzey, toplumun özelliklerini ileten bir araç haline geliyor. Mimarî, toplumu kaygıları ve değer yargıları; kolektif bilinçaltı konusunda bilgilendirebilir. Ruhumuzu o derece nüfuz edici bir şekilde yansıtır ve etkiliyor ki farkına bile varamıyoruz. Penceresi olmayan bir ofise karşılık bahçeye açılan bir dizi veranda kapısının etkisini düşünün. Duvarlar hikâye anlatabilir, yapılar kendi biyografilerini fısıldayabilirler. SITE’in çalışmaları, yalnızca binaların aslî doğalarını ve onları çevreleyen günlük dramayı sarmaladıkları için değil, kişiye karşı kamusal bir duyarlılığa dönüşü simgeledikleri için de önemli ve heyecan vericiler. Bir oyun ya da roman gibi SITE’in kurduğu yapılar imgelem ve içyüzlerini zamanla açılmalarıyla sergiliyorlar. Ve Duchamp’ın müzedeki pisuarı gibi, kolayca inkâr edilemiyorlar.

SITE, uluslararası arenada ilk kez 1972 yılında ülkenin en büyük postayla satış firması Best Products Co. için tasarladığı bir dizi teşhir salonu ile boy gösterdi. Soyulmuş bir cephe, üstü gölgelikli bir yaya yoluna öylece devrilmiş gibi duran bir yığın işlenmemiş tuğla, yapının köşelerinden dev yarıklar gibi ortaya fırlayan girişler ve yarım olarak inşa edilmiş dış duvarlar, gösterilenin arkasında kalan içi, yıkılmış ya da çökmekte olan bir kültür tehlikesini açığa vuruyorlardı. Ama daha büyük meselelerin gündeme getirildiği açıktı. SITE, mimarîyi sanatın konusu ya da “hammaddesi” olarak önesüren çeşitli önemli savlarının birincisini ortaya atıyordu. Saf işlevin ötesine geçmiş, para ve Amerikan tüketim değerlerinin içerdiği toplumsal ve çevresel çok geniş bir yelpaze üzerinde yorum yapmaya başlamışlardı. Geleneksel olarak mimarîyi yöneten estetik ve felsefî sınırlar kaldırılmıştı. Wines şöyle hatırlıyor: “Fakirden alıp zengine veriyorduk. Berbat bir dönemdi ve bu teşhir salonları bir şekilde o anın belirsizliğinin ileriye bakan bir eleştirisiydi. Binaların bu derece meşhur olarak işleri de düzeltilmesi bir ironi elbette. Ama dünyanın bugün ‘daha düşünceli’ olduğunu söyleyebilirim. Hedonizm içi boş bir yaşam biçimi haline geldi. Her sabah kalıp hırs çağının çok hoş olduğu-

Çeşitli Best mağazalarından görüntüler.

nu düşünemezsiniz artık. Oysa biz mimarînin kaygılarından pek azını dile getiriyoruz henüz. Bu eğilim artacaktır. Herkes birşeyler söylemek istiyor. Gerçek aşama bu. İnsanlar mimarî ile kendileri, kaygıları hakkında birşeyler söyleyebileceklerini yeniden hatırladılar. Ve bu inanılmayacak kadar iyi birşey. Tabii, söyledikleri yalnızca ne kadar çok paraları olduğu da olabilir. Glitz’in kralı Donald Trump gibi olabilirler. İnsan doğasının en çirkin yanına da seslenebilirler. Ama neden biraz daha özen gösterilip bir yapı yeryüzü ve gökyüzünün simgesi olarak kullanılamasın. Çevre çok önemli bir konu. Hayatta kalışımız ona bağlı. Bir sanatçı olarak bu konularla ilgileniyorsunuz ama gerçekte tek yapabileceğiniz bunu dile getirmek. Bir bilim adamı değilsiniz. Politik olarak da tepki gösterebilirsiniz ama Romanya’da olduğunu düşündüğüm gibi, değişim insanların bilinçaltının derinliklerinde yeralmalı. Büyük bir hareket olmalı ve bu tür bir harekette en küçük bilgi kırıntısı bile işe yarar”.

SITE, başlangıçtan beri her türlü stil hareketinden uzak durdu. Tasarımcıların çoğunun aksine bilinçli olarak kendilerini kendi deyimleriyle tanımlamaya çalıştılar: “Andre Putman’ı ele alın. Büyük bir stilist ama bir sanatçı değil. O, ‘şeyleri’ bulup çıkaran, tarihi temcit pilavı gibi durmaksızın değişen mevsimsel taleplere uyduran biri. ‘30’lar moda, 30’lar demode’ Bugün daha önemli fikir zamanının tümünün kuşatılması. Mimarîde hikâyenin, psikolojinin kullanılması, ya da herşeyin çevreye bağlı olması gerektiği anlamına gelen yeşil mimarî gibi kavramlar size nüfuz ediyor, sisteminize sızıyor ve sözcük dağarcığınız haline geliyor. Bir iki yıl içinde herkes oturma odalarına ağaç diyor olacak. Buna garanti veriyorum çünkü 90’ların konusu bu. Şu anki projelerimizin tümü çevreyi felsefî bir kavram olarak ele alıyor”. Fesefî bir kavram olarak çevre... Bu tahrik edici ve zamanlaması yerinde bir yaklaşım. Bu konuda onu biraz daha sıkıştırıyorum: “Mükemmel örnek Voltaire’in ‘Candide’inin son sözleri: ‘Dışarı çıkmalı ve bahçede çalışmalısın’. Bu eser boyunca süren bahçe ikonografisi en sonunda döneceğiniz yerdir. Bahçeye dönerseniz, yeryüzüne dönersiniz. Alnınızın teriyle baktığınız birşeydir. Bahçe, yalnız cennet bahçesi değil, zahmet bahçesidir. Son sığınağınız, yaşadığınız son gideceğiniz yerdir. Bu, her düzeyde son derece derin simgeler taşıyan bir şey. İnsanoğlunun doğal çevresiyle bağlantısı bu”.

Çağdaş mimarî ile uzaktan uzağa ilgili olanlar bile Donald Trump’ın üstünlük taslama eğilimine aşına. Çoğu müşterinin talepleri de toplumu nasıl gördüklerinin bir yansıması değil, kendi adlarına dikmek istedikleri anıtlar. Birşey sahnelemiyor, bildiri okuyorlar. Laurie Mallet, SWATCH ve Best Products teşhir salonları işini SITE’a veren sanat koleksiyoncuları Sydney ve Frances Lewis’i daha yiğit kılan da bu. Odağı kişisel bir mesajdan toplumsal bir mesaja kaydırabilmekte SITE’in payı ve yapılarının giderek daha sıklıkla ortaya çıktığı gerçeği de gözardı edilemez. Wines şöyle açıklıyor: “Yeterince uzun bir zaman ortalıkta olursanız, insanlar nihayet ‘eh, doğru birşey yapıyor olmalılar’ demeye başlıyorlar. Şimdilerde belediyeler ve geleneksel olarak tutucu olan yönetimler için çalışıyoruz; Suudi Arabistan ve Japonya gibi. Bir fikirle yola çıkıyorsunuz ve zamanla bu fikir herkesin fikri oluyor. Özelliği olan hemen herşeyin başına gelenle aynı bu. Bir şekilde birşey söylemeyen, tartışmayan, diyalog başlatmayan, arkasındaki müşte-

ri ya da motive edici gücün düşündükleri hakkında yorum yapmayan binalar inşa etmeyi sorgulamakla yola çıktık. Binaların ne yapacakları ya da ne yapabilecekleri konusunda çok eski bir barikatı yıktık. Bu diyalogu başlattığınızda sınır gökyüzü oluyor ve giderek daha çok kişiyi iknâ ediyorsunuz. Her zaman size başlangıçtan beri inanan birini bulmanız gerek. Biz çok şanslıydık ve bulduk. İnsanlar fikirleri alıyorlar. Çok şaşırtıcı bu. Müşterilerimizin her biri; bu özel durumda Suudiler; konuşmaya şöyle giriyorlar: ‘Kendi hakkımızda birşey söylemek istiyoruz. Herkes bizleri yalnızca Mercedes Benz’lerde gezen ve evlerinin yanbaşında petrol kuyuları olan kişiler olarak tanıyor. Bu stereotipden kurtulmak istiyoruz. Aile hakkında, İslam sanat ve kültür mirasının önemi hakkında birşeyler anlatmak istiyoruz’. Bu yüzden tarihsel kültürlerinin içerdiği kozmoloji üstünde yoğunlaşacağız. Gece çöle çıktığınızda kesintisiz bir gökyüzü görürsünüz. Evrenin sessizliği... Çok önceden, İsa’dan bin yıl önceden beri astronomi ve astrolojide bu kadar gelişmiş olmalarının sebebi de bu. Ayrıca, o ev içinde ev fikri de onların. Gerçek evin yapısının içindeki ruhsal ev; yani aile... Bunlar ebediyetten beri ortada olan fikirler ama zamanımızın belirli ihtiyaçları yüzünden daha bir önem kazandılar. Şimdilerde filizlenip boy gösteriyorlar”.

SITE’in müşterileri giderek çeşitlenirken temel önermeleri aynı kalıyor: Bina, en kamusal sanat biçimidir çünkü en sürekli olanıdır. “Çevremizde her an gördüğümüz dev şeyler bunlar. Onlara biçim vermenin o kadar çok yolu var ki... Bu fikrin Amerika’ya sızamaması çok yazık. Çoğunlukla yurtdışında çalışıyoruz. Ama belki de böylesi daha iyi: Değişik yerlere uymaya çalışan ve her kültürel bağlamı ifade etmeye çalışan göçebe mimarlar ekibi... İşimizin gelecekte bu yönde gelişeceğini hissediyorum”. Bazıları bunu mimarînin sonu olarak görebilirler; ama SITE için, yirmi yıldan sonra, bu sadece başlangıç. ●

YAZILAR

Grafikerler Meslek Kuruluşu

Derneği adına sahibi

Yurdaer Altıntaş

Sorumlu Yayın Yönetmeni

Bülent Erkmən

Uygulama Feride Ilguy

Ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Tüm hakları saklıdır.

Dizgi: Osman Tulu TIPOGRAF

Baskı: MIA